

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти
Кафедра загальної та соціальної педагогіки

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З КУРСУ «ПЕДАГОГІКА»

для студентів III (спеціальності 6.070400 - Біологія, Біохімія, Біофізика,
Зоологія, Ботаніка, Фізіологія, Генетика, Мікробіологія та Вірусологія)
біологічного факультету

на 2016-2017 н.р.

Укладач: доц. Горук Н.М.

Львів - 2017

Практично-семінарські заняття з курсу “Педагогіка” для студентів III курсу біологічного факультету, спеціальності 6.070400 (Біологія, Біохімія, Біофізика, Зоологія, Ботаніка, Фізіологія, Генетика, Мікробіологія та Вірусологія) та студентів IV курсу, спеціальності 6.040106 (Екологія), орієнтовані на самостійну підготовку студентами проектів, творчих робіт, ситуаційних вправ, їхнього представлення та обговорення у групі, аналіз педагогічних ситуацій, фрагментів навчально-виховного процесу з позиції теоретичних ідей, концепцій, власних педагогічних поглядів, організацію мікрорекламування студентів.

Мета та завдання навчальної дисципліни – формування у студентів знань, умінь організації процесів навчання й виховання як педагогічної взаємодії з учнями, особистісного ставлення до педагогічної діяльності.

Завдання:

- формування у студентів базових педагогічних знань, умінь та педагогічного мислення;
- розвиток позитивної мотивації вивчення студентами педагогічної дисципліни та позитивного ставлення до професійної діяльності педагога;
- виховання у студентів як майбутніх учителів гуманістичних ціннісних орієнтацій;
- формування у студентів особистісної педагогічної позиції.

В результаті вивчення курсу “Педагогіка” студент повинен **знати**:

- закономірності розвитку особистості, особливості взаємодії з учнями із врахуванням своєрідності конкретного вікового періоду її розвитку;
- методи науково-педагогічних досліджень;
- філософські теорії освіти;
- сутність виховання, емоційно-вольового впливу на учнів, із врахування механізмів набуття особистістю соціального досвіду;
- закономірності, принципи та прийоми організації процесу взаємодії педагога з учнями;
- особливості діяльності педагога, принципи, правила організації педагогічного спілкування (вербального й невербального);
- особливості та способи розв’язання педагогічних конфліктів;
- сутність, структуру, особливості, принципи процесу навчання як співпраці педагога та учнів із врахуванням фаху;
- сучасні моделі, методи, форми організації навчання учнів;
- критерії психолого-педагогічного аналізу навчального заняття;
- норми, критерії оцінки діяльності педагога та учня;

вміти:

- застосувати методи педагогічного дослідження;
- організовувати конструктивне спілкування з учнями;
- застосувати методи, прийоми організації виховного впливу на учнів;
- розв’язувати конфлікти у педагогічних ситуаціях;
- застосувати методи, прийоми організації навчання учнів (сюжетно-рольові ігри, мозкову атаку, діалог, дискусії, бесіди, роботу в групах тощо);
- визначати, планувати структуру, зміст навчального заняття відповідно до дидактичної мети;
- аналізувати різноманітні педагогічні ситуації та приймати рішення.

Теми практично-семінарських занять

Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ

Тема 1: Педагогіка в контексті сучасної філософії освіти (2 год.).

1. Педагогіка як наука; сучасні філософські засади педагогічної діяльності вчителя.
2. Система педагогічних понять.
3. Зв'язок педагогіки з іншими науками; система педагогічних наук.
4. Методи науково-педагогічних досліджень.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Опрацювати джерельну базу по темі лекції та семінару. Проаналізувати основні дефініції.*
2. *Обґрунтувати перспективи розвитку педагогічних галузей.*
3. *Дослідити проблеми інклюзивної освіти в сучасному світі.*
4. *Презентувати один з методів науково-педагогічних досліджень.*

Тема 2: Учитель та учень як суб'єкти педагогічної взаємодії (2 год.).

1. Соціальна значущість праці вчителя. Сутність та складові педагогічної майстерності.
2. Поняття про особистість, її структуру, особливості розвитку.
3. Вікові періоди розвитку молодшої людини; особливості взаємодії з особистістю у різні вікові періоди.
4. Врахування особливостей розвитку молодшого школяра, підлітка, юнака у процесі педагогічної взаємодії.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Опрацювати джерельну базу по темі лекції та семінару.*
2. *Опишіть яким, на Ваш погляд, є «хороший» учитель – тобто, складіть перелік якостей, які визначають ефективність педагогічної дії.*
3. *На основі прочитаного напишіть есе-роздум «Мій ідеал учителя» (Самостійна робота №1). Для виконання завдання пригадайте своїх шкільних вчителів. Підкріплюючи власні думки теоретичним і лекційним матеріалом, опишіть професійні та особистісні якості, які, на вашу думку, сприяли ефективній (малоефективній) діяльності вчителя (10 балів).*
4. *«Змалювати» психолого-педагогічний портрет школяра молодшого шкільного віку, середнього шкільного віку, старшого шкільного віку; на основі дослідження розробити «пам'ятку» для педагога.*

Змістовий модуль 2. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

Тема 3: Суть процесу виховання як організації педагогічної взаємодії (2 год.).

1. Модульне контрольне опитування №1
2. Процес виховання у сучасній школі, його мета завдання, особливості та структура.
3. Основні напрямки сучасного українського виховання.
4. Закономірності і принципи виховання.
5. Поняття про виховний ідеал в педагогічній науці.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Проаналізувати літературу з теми лекції та семінарського заняття, підготувати відповіді на питання, що виносяться на обговорення.*
2. *Ознайомитися із працею Г. Ващенко «Виховний ідеал»; виписати основні положення.*
3. *Користуючись науковими джерелами, виписати моральні якості особистості, що характеризують менталітет українського народу.*

Тема 4. Загальні методи і форми виховання (2 год.).

1. Поняття про метод виховання як спосіб взаємодії вчителя і учнів.
2. Методи, прийоми словесного впливу на свідомість, почуття, поведінку учнів.
3. Методи формування позитивного досвіду поведінки учнів.
4. Методи регулювання та стимулювання позитивної поведінки учнів.
5. Умови ефективного застосування методів виховання.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Опрацювати джерельну базу по темі лекції та семінару. Підготувати відповіді на питання семінару.*
2. *Розробити та проаналізувати педагогічні ситуації, зазначивши методи і прийоми виховання, які слід було б використати для їх успішного розв'язання, презентувати їх на занятті (5 балів).*
3. *Підготувати анотацію запропонованої науково-педагогічної літератури (10 балів). Див. перелік джерел та вимоги до роботи на стор. 7.*

Тема 5: Спілкування як основа організації педагогічної взаємодії. Конфлікти (2 год.).

1. Контрольне модульне опитування №2.
2. Особливості, функції, етапи, стилі, рівні педагогічного спілкування.
3. Правила організації педагогічного спілкування вчителя й учнів як рівноправних суб'єктів міжособистісної взаємодії.
4. Особливості, типи, причини виникнення конфліктів учителів й учнів, аналіз конфліктної педагогічної ситуації.
5. Стилі поведінки педагога у конфліктних ситуаціях та шляхи розв'язання педагогічних конфліктів (переговори, фасилітація, медіація, арбітрація).

Завдання для самостійної роботи:

1. *Проаналізувати літературу з теми лекції та семінарського заняття, підготувати відповіді на питання, що виносяться на обговорення.*
2. *Розробити та проаналізувати педагогічні ситуації на рівні та стилі педагогічного спілкування, презентувати їх на занятті (5 балів).*
3. *Узагальнити та систематизувати знання з теми змістового модулю та підготуватися до написання проміжного контролю (10 балів).*

Змістовий модуль 3. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)

Тема 6: Основи дидактики. Зміст освіти. Реалізація дидактичних принципів у процесі викладання біології (2 год.).

1. Дидактика як галузь педагогіки.
2. Зміст освіти в сучасній школі та основні джерела змісту освіти.
3. Поняття про процес навчання, його структуру.
4. Функції процесу навчання (освітня, виховна, розвивальна).
5. Принципи навчання, шляхи їхньої реалізації на уроках біології.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Проаналізувати літературу з теми семінарського заняття, підготувати відповіді на питання, що виносяться на обговорення.*
2. *Підготувати приклади реалізації дидактичних принципів у навчальному процесі, зокрема на уроках біології.*
3. *Проаналізуйте програму навчального предмета за своїм фахом щодо змісту освіти. Які доповнення, на Ваш погляд, слід зробити?*

Тема 7: Методи, прийоми та засоби навчання в середній школі (2 год).

1. Застосування методів навчання у єдності з різноманітними формами навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, групова, коопероване навчання).
2. Методи обміну словесною інформацією (лекція, розповідь, пояснення, кейс-метод, ситуаційні вправи, мозкова атака, бесіда, дискусія, діалог, робота з книгою).
3. Методи розвитку мислення учнів: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, розрізнення, аналогії.
4. Методи організації практичних дій учнів (практичні вправи, сюжетно-рольові ігри, творчі роботи, проекти).
5. Застосування навчальних й інтерактивних стратегій відповідно до спеціальних, особливих потреб учнів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати літературу з теми семінарського заняття, підготувати відповіді на питання, що виносяться на обговорення.
2. Розробити та подати у письмовому вигляді фрагмент навчального заняття з біології з використанням методів кожної групи (10 балів).
3. Підготуватися до міні-викладання розробленого фрагменту (5 балів).

Тема 8: Форми організації навчання (2 год.).

1. Модульне опитування №3.
2. Сучасні вимоги до проведення навчального заняття.
3. Типи уроків, їхня структура.
4. Психолого-педагогічний аналіз сучасного уроку.
5. Критерії, вимоги, види оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до їхньої диверсифікованості.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати літературу з теми семінарського заняття, підготувати відповіді на питання, що виносяться на обговорення.
2. Розкрити позитивні та негативні моменти застосування тестової методики перевірки знань.
3. Узагальнити та систематизувати знання для написання підсумкового модульного контролю.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання

Самостійна робота №1 (3 год).

Есе «Мій ідеал учителя»

Залікова вартість – 10 балів

Обсяг – не менше 3 стор.

Увага! Кожен проект виконується на аркушах формату А4, підписується та вкладається в окремий файл.

☞ Опрацюйте джерельну базу з теми лекції та семінару. На основі аналізу прочитаного та твору В.О. Сухомлинського «Сто порад вчителю», напишіть есе-роздум «Мій ідеал учителя».

Вимоги до виконання:

1. Зверніть увагу на складові майстерності учителя, ключові моменти у праці В. Сухомлинського та опишіть приклади професійної діяльності педагога, які свідчать про його педагогічну майстерність (обов'язково використовуйте цитати з творів і посилання на теоретичний матеріал з теми).
2. Як підсумок, дайте відповідь на наступні питання.

Якою загалом Ви уявляєте свою майбутню професію? Наскільки приваблює Вас професія вчителя? Чи можна стверджувати, що у даний момент Ви ще перебуваєте у пошуку майбутньої професійної діяльності? Поясніть та обґрунтуйте свою відповідь.

Самостійна робота №2 (3 год).

Анотація статті на педагогічну тематику

Залікова вартість – 10 балів

Обсяг – не менше 3-4 стор. (друкований текст, шрифт Times New Romans, інтервал 1,5)

1. Оберіть одну статтю із поданого нижче переліку або запропонуйте свій варіант статті із фахових педагогічних видань щодо проблем викладання біології та хімії у загальноосвітній школі, попередньо узгодивши її з керівниками семінарсько-практичних занять, та прочитайте її.

2. Напишіть анотацію цієї статті, користуючись зазначеними порадами, та обов'язково вкажіть її назву, назву та рік (число) фахового видання, кількість сторінок, обов'язково долучіть до роботи ксерокопію анотованої статті.

✎ Пам'ятайте, анотація – це критичний огляд, а не опис змісту статті. Висловіть своє ставлення до прочитаного, опишіть ключові моменти та зазначте, хто, на вашу думку, є цільовою аудиторією цієї публікації, кому вона може бути корисною. Зазначте ключові ідеї, опишіть структуру та значущість змісту статті з історичної, культурної, педагогічної перспективи. Читаючи її, занотуйте цікаві думки та запитання, які виникли. Посилаючись на слова автора, не забудьте вказати сторінку. Перегляньте періодичні видання, які містять анотації на нові публікації чи книги. Це допоможе вам організувати свою роботу та обрати необхідний стиль.

Перелік запропонованих для анотації статей:

1. Т.М. Третьякова. Застосування міжпредметних зв'язків на уроках біології в основній школі для розуміння учнями науково-природничої картини світу. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/56.pdf
2. М.М. Сидорович. Поетапна генералізація знань з біології в учнів на основі структури теорії як умова наступності в формуванні наукової картини світу. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/40.pdf
3. В.І. Магда, О.А. Куленко. Шкільний хімічний експеримент як один з пріоритетних методів навчання хімії у класах хіміко-біологічного профілю загальноосвітньої школи. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/147.pdf
4. М.В. Каленик. Методика організації самостійної роботи учнів з навчальною літературою. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/188.pdf
5. О.Л. Гаркович. Особливості використання інформаційних технологій під час викладання хімії у старшій профільній школі. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/262.pdf
6. Т.С. Іваха, К.В. Мусатова. Впровадження ігрових методів навчання школярів хімії в основній школі. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/283.pdf
7. І.Є. Судакова. Методика використання мультимедійних засобів навчання біології в коледжі. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2011, №1 (11).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2011_1/355.pdf
8. І.І. Мердух, Н.М. Толоконнікова. Використання електронної бібліотеки для узагальнення та систематизації знань учнів з біології. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2010, №6 (8).
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2010_6/196.pdf

9. Л.П. Міронець. Доцільність застосування комп'ютерних технологій під час навчання розділів «Рослини», «Різноманітність рослин» у загальноосвітній школі. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2010, №6 (8). http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2010_8/176.pdf
10. С.Е. Генкал. Технологія проблемного навчання у профільних класах біологічного спрямування. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2009, №1. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2009_1n/75.pdf
11. М.М. Дяченко-Богун. Критерії та рівні підготовки старшокласників до реалізації заходів природоохоронного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2009, №2 http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2009_2/158.pdf
12. Біологія і хімія в школі. Науково-методичний журнал. №5, 2009. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/bikhvsh/2009_5.pdf

Самостійна робота №3 (3 год.)

Фрагмент плану-конспекту навчального заняття (уроку) з біології

Залікова вартість – 10 балів

Обсяг – не менше 3 стор. (друкований текст, шрифт Times New Romans, інтервал 1,5)

✎ Складіть план уроку та опишіть детально один з етапів процесу навчання та методи, які Ви будете використовувати. Розкрийте зміст навчально-пізнавальної діяльності учнів, педагогічних дій під час реалізації конкретних навчальних методів.

Вимоги до виконання:

1. Визначте мету навчального заняття як результат, який Ви хочете досягнути; мета повинна охоплювати не тільки дидактичні, але й виховні, розвивальні завдання.
2. Виокремте етапи навчального заняття (складіть план) відповідно до його навчальної мети.
3. Оберіть один з етапів та уважно продумайте методи, засоби навчання відповідно до поставленої мети; вибір методів, їхнє застосування повинні забезпечувати активність усіх учнів на цьому етапі заняття.
4. Опишіть процедури застосування методів навчання, окремих видів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Доцільно застосовувати різні форми навчально-пізнавальної діяльності учнів під час уроку (індивідуальну, парну, групову, колективну, коопероване навчання).

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточна робота, модульне тестування, самостійна робота									Сума
Зм. модуль 1 Т1 – Т2			Зм. модуль 2 Т3 – Т5			Зм. модуль 3 Т7 – Т9			100
14			18			18			
ПР	СРС	МТ	ПР	СРС	МТ	ПР	СРС	МТ	
10	10	10	15	10	10	15	10	10	

Т 1, Т 2...Т 9 – теми змістових модулів

ПР – поточна робота студента

СРС – самостійна робота студента

МТ – модульне тестування

Оцінювання за модулями:

Модуль 1(3 тести)

Тест 1: 0 – 10 балів

Тест 2: 0 – 10 балів

Тест 3: 0 – 10 балів

Модуль 2 (самостійна робота студента)

Проект 1 (есе): 0–10 балів

Проект 2 (анотація): 0–10 балів

Проект 3 (фрагмент уроку з біології): 0–10 балів

Виступ на студентську конференцію: 0–10 балів (додатково)

Модуль 3 (участь під час семінарсько-практичних занять – 8 занять)

Поточне оцінювання за участь на практично-семінарському занятті:

0 – 5 балів.

Активна участь протягом заняття, розуміння наукових ідей, змістовні наукові самостійні повідомлення, судження, виконання додаткових самостійних завдань: 5 балів.

Активна участь на деяких етапах заняття, розуміння й змістовні наукові повідомлення, доповнення з деяких питань: 3-4 бали.

Висловлення власних вражень, апелювання лише до власного досвіду, участь у деяких видах пізнавальної діяльності, групової роботи на занятті: 1-2 бали..

Шкала оцінювання: Університету, національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Визначення	За національною шкалою
			Екзаменаційна оцінка
90 – 100	A	<i>Відмінно</i>	<i>Відмінно</i>
81 – 89	B	<i>Дуже добре</i>	<i>Добре</i>
71 – 80	C	<i>Добре</i>	
61 – 70	D	<i>Задовільно</i>	<i>Задовільно</i>
51 – 60	E	<i>Достатньо</i>	

Рекомендована література

Базова

1. Волкова Н.П. Педагогіка. – К., 2002.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – К., 2008.
3. Галузинський В., Євтух М. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. – К., 1995.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К., 1997.
5. Зайченко І.В. Педагогіка. – Чернігів, 2003.
6. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К., 2003.
7. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. Навч. посібник. – Х., 2002.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 2-е вид. – 1999.
9. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. О.М. Пехоти. – К., 2002.
10. Падалка О.С. та ін. Педагогічні технології: Навч. посібн. – К., 1996.
11. Педагогіка для громадянського суспільства / За ред. Т.С. Кошманової. – Львів, 2005.
12. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К., 2004.
13. Педагогічний пошук. Упорядн. І.Н. Баженова. – К., 1988.
14. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М., 2001, 2002.

15. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М., 2004.
16. Фіцула М. М. Педагогіка: Посібник. – К., 2000.
17. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посібн. – К., 2002.
18. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К., 2002.
19. Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посібник. – К., 2007.

Законодавчі документи України про освіту:

1. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ ст.». – К., 1994.
2. Закон України «Про освіту». – К., 2002.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» (від 13.05.99) // Законодавство України про загальну середню освіту: Бюлетень законодавства і юридичної політики України. – 1999. – № 9.
4. Концепція загальної середньої школи (12-річна школа) (від 22.11.2001) // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 2.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня.

Допоміжна література

1. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич, 1997.
2. Дубасенюк О.А. Практикум з педагогіки. Навч. посіб. – К., 2004.
3. Караманов О.В. Визначення головних цілей уроку і виховного заходу. – Львів, 2006.
4. Ковальчук Л.О. Основи педагогічної майстерності: Навч. посіб. – Львів, 2007.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 1989.
6. Коменский Я., Локк Д., Руссо Ж., Песталоцци И. Педагогическое наследие / Сост. В.Кларин, А.Джурицкий. – М., 1982.
7. Культура спілкування / За ред. П.М. Щербаня. К., 1977.
8. Левківський М.В., Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч. посіб. – Х., 2002.
9. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки. Навч. посіб. – К., 2003.
10. Мазоха Д.С., Опанасенко Н.І. Педагогіка: Навч. посіб. – К., 2005.
11. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. – К., 2004.
12. Сікорський П.О., Біляковська О.О. Моделювання контрольно-оцінювальних систем у середній школі: Монографія, Львів, 2010.
13. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність вчителя. – К., 1981.
14. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К., 1985.
15. Сухомлинський В.О. Вибр. твори: В 5 т. – К., 1979 – 1980.
16. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка: Навч.-метод. посіб. – Львів, 2002.
17. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посіб. / За ред. О.В. Сухомлинської. – К., 2005.
18. Ушинський К.Д. Вибр. пед. твори. – К., 1983.
19. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. – К., 2002.
20. Макаренко А.С. Педагогічна поема. – К., 1972.

Інформаційні ресурси:

- ✓ Інтернет сторінка кафедри загальної та соціальної педагогіки ЛНУ імені Івана Франка: www.pedagogika.such.info
- ✓ нормативна база;
- ✓ джерела Інтернет;
- ✓ бібліотеки (бібліотека кафедри загальної і соціальної педагогіки; факультетська бібліотека; Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Драгоманова, 5; 17); Обласна педагогічна бібліотека (вул. Зелена, 24) та ін.